

UZAY HUKUKU VE ULUSLARARASI HUKUK İLİŞKİSİNDE MEVCUT SORUNLARA DAİR BİR ANALİZ

AN ANALYSIS OF EXISTING PROBLEMS IN THE RELATIONSHIP OF SPACE LAW AND INTERNATIONAL LAW

Berna AKBAY¹

Makale Başvuru Tarihi: 22.08.2023

Aralık 2023

Makale Kabul Tarihi: 21.09.2023

Cilt: 1, Sayı: 1

Özet

Ekim 1957'de ilk yapay uydu olan Sputnik I'in Sovyetler Birliği tarafından uzaya fırlatılması, uluslararası alanda var olan rekabeti bu kez farklı bir alanda, uzayda, daha fazla kızıştırmıştır. Sovyetler Birliği'nin Sputnik II'yi uzaya göndermesinin ardından ABD 1958'de Explorer-I'i uzaya göndermiş, Yuri Gagarin 1961'de uzaya giden ilk insan olarak kayıtlara geçmiş, 1969'da Ay'da ilk insan yürüyüşü gerçekleşmiştir. Böylece uzay yarışı başlamış, konunun getirebileceği muhtemel risk ve tehditler anlaşılmış, uzayı ve uzaydaki faaliyetleri düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda Birleşmiş Milletler'in uzmanlığı altında uzay ve uzay faaliyetleri ile ilgili genel düzenlemeler üzerinde çalışılmış ve uzay hukuku oluşturulmuştur. Ancak, uzay hukukuna yönelik düzenlemelerdeki mevcut eksiklikler uluslararası hukuk ile uzay hukuku ilişkisini etkilemiş, farklı tartışma noktalarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle, uzay hukukunun birincil kaynakları olan antlaşma, sözleşme ve genel ilkelerde muğlakta kalmış konuların varlığı, uluslararası alanda ortaya çıkacak muhtemel risk ve tehditler düşünüldüğünde, çözüme ulaştırılması gereken önceliklerdir.

Çalışmada, uzay hukukunun birincil kaynakları üzerinden karşılaştırmalı bir analiz ile uzay hukukunun mevcut sorunları ele alınacak, uluslararası hukuk ile uzay hukuku ilişkisi bu sorunlar üzerinden değerlendirilecektir. Çalışmanın amacı, uluslararası hukuk açısından uzay hukukunun getirdiği sorunları incelemek ve bu sorunların ivedilikle çözülmesinin gerekliliğini ortaya koymaktır.

Anahtar Sözcükler: Uzay Hukuku, Uluslararası Hukuk, Uzay Güvenliği

Abstract

The launch of the first artificial satellite Sputnik I into space in October 1957 by the Soviet Union intensified the competition in the international arena, this time in a different area, in space. After the Soviet Union sent Sputnik II into space, the USA sent Explorer-I into space in 1958, Yuri Gagarin was recorded as the first person to go into space in 1961, and the first human walk on the Moon took place in 1969. Thus, the space race started, the possible risks and threats that the subject might bring were understood, and the need to regulate space and activities in space emerged. In line with this need, general regulations on space and space activities were studied under the expertise of the United Nations and space law was established. However, the existing deficiencies in the regulations on space law have affected the relationship between international law and space law, and have led to the emergence of different discussion points. In particular, the existence of ambiguous issues in treaties, conventions and general principles, which are the primary sources of space law, are priorities that need to be resolved, considering the possible risks and threats that may arise in the international arena.

In the study, the current problems of space law will be discussed with a comparative analysis on the primary sources of space law, and the relationship between international law and space law will be evaluated through these problems. The aim of the study is to examine the problems brought by space law in terms of international law and to reveal the necessity of solving these problems immediately.

Keywords: Space Law, International Law, Space Security

¹ Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Giriş

Herkes tarafından ortak bir biçimde belirlenmiş bir tanımı olmasa da genel olarak, uzay ve uzay ile ilgili faaliyetlerin düzenlenmesi amacıyla ortaya çıkan uzay hukuku; uzayda düzeni sağlamak, sınırlı kaynakları yönetmek, topluları ekonomik, sosyal, kültürel ve stratejik tehdit ve tehlikelerden korumak, uzay faaliyetlerinin kapsamını, doğasını, hızını ve gelişimini belirlemek ve bu konuda kabiliyetler geliştirmek için vazgeçilmezdir (Jakhu, 2009: 1052). Uzay ve uzay faaliyetlerini düzenlemek amacıyla uzay hukukuna dair uluslararası düzenlemeler ortaya çıkarma fikrinin kurucusu Birleşmiş Milletler (BM) olmuştur. BM tarafından bir uzay hukuku oluşturulmasına yönelik çalışmalar başlatılmış, genel hukuki ilkelerin belirlenmesiyle beş uluslararası antlaşma/sözleşme imzalanmıştır. Antlaşma ve sözleşmelerin yanı sıra BM Genel Kurulu tarafından daha özel nitelikte bildireler ve hukuki ilkeler oluşturulmuş, uzay ve uzaydaki faaliyetlerle ilgili konferanslar ve çalışma grupları düzenlenmiştir.

Her ne kadar uzay hukuku kapsamında BM nezdinde kural ve düzenlemeler oluşturulsa da, mevcut uzay hukuku düzenlemeleri uluslararası hukukun ele aldığı ve özel olarak ilgilendiği bazı konu ve kavramlar açısından eksik ya da etkisiz kalmıştır. Özellikle; uzayın herkes tarafından kabul edilmiş bir tanımının yapılamaması ve dolayısıyla sınırının belli olmaması, uzayın barışçıl kullanımı ve silahsızlandırılması ile uzayda kuvvet kullanımı ve meşru müdafaayla ilgili konularda var olan eksiklikler, uluslararası hukukta insanlığın ortak mirası prensibinin uzayda uygulanabilirliği konusu ve uzay faaliyetlerinden doğan sorumluluklar uluslararası hukuk açısından çeşitli tartışmalara ve farklı görüşlere yol açmıştır. Uzay hukuku için mevcut olan bu tartışma ve görüş ayrılıkları uluslararası hukuk ve uzay hukuku ilişkisinde çeşitli sorunları ortaya çıkarmıştır.

Bu noktada, uzay hukukunun oluşumu aşamasında var olan koşulların değiştiğini ve değişmeye devam edeceğini de belirtmek gerekir. Uluslararası barış ve güvenlik prensipleri etrafında şekillenen uzay hukuku iki kutuplu bir dünya çerçevesinde oluşturulmuştur. Her ne kadar yapılan antlaşma ve sözleşmeler ile oluşturulan genel ilkeleri güvenlik temalı olsa ve geçerliliğini korusa da (Blount, 2011: 520) Soğuk Savaş döneminin kapanmasıyla değişen güvenlik algılamaları, artan uluslararası aktör sayısı, gelişen teknoloji ve küreselleşme ile uluslararası konjonktürün değiştiği yadsınamaz bir gerçektir. Bu yeni dünya düzeninde uzay hukukunun da kendini geliştirmesi ve değiştirmesi uzay güvenliği açısından şart olmuştur.

Bu çalışmanın amacı; uzay hukuku düzenlemelerinde var olan eksiklikleri ve üzerinde durulan tartışma noktalarını açığa çıkararak uzay hukukunun mevcut sorunlarını analiz etmek ve bu sorunların ışığında uluslararası hukuk ve uzay hukuku ilişkisinde ortaya çıkan problemlerin ivedilikle çözülmesinin gerekliliğini ortaya koymaktır. Çalışmanın hipotezi; uzay hukukunun uluslararası hukuk normları çerçevesinde, değişen uluslararası konjonktüre bağlı olarak ve muğlaklıklarını çözerek yeniden düzenlenmesi gerektiğidir. Çalışmada, uluslararası hukuk üzerinden uzay hukukunun birincil kaynakları incelenerek karşılaştırmalı bir analiz yapılacaktır. Bu amaçla, öncelikle uzay hukuku ve uzay hukukunun oluşturulması süreci için kavramsal bir çerçeve çizilecektir. Uzay hukukunda temel aktörlerden biri olan BM'nin bu süreçteki rolü ve işlevi açıklanacak, uzay hukukunun birincil kaynakları değerlendirilecektir. Daha sonra, uzay hukukunun uluslararası hukuk açısından önem arz eden temel sorunları incelenerek bu sorunların uzay hukuku ve uluslararası hukuk ilişkisine etkileri analiz edilecek, sorunların ortadan kaldırılmasına ilişkin görüşler açıklanacaktır.

1. Uzay Hukukunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

1.1. Genel Olarak Uzay ve Uzay Hukuku

En genel anlamıyla uzay, dünya atmosferinin dışındaki bölge olarak tanımlanabilir (NASA, 2015). Başka bir tanıma göre ise uzay, dünya atmosferinin dışında, diğer gök cisimlerinin arasında yer alan, gök cisimleri hariç

evrenin geri kalan kısmında sonsuz olduğu düşünülen boşluktur (Dickson, 2009: 187). Uzayın yalnızca uzay boşluğunu değil, Ay ve diğer gök cisimlerini de içeren bir tanımı olması gerektiğini ifade eden görüşler de mevcuttur (Pazarcı, 1981: 227). Ancak tüm bu tanımlama çalışmalarına rağmen uzay kavramının herkes tarafından kabul edilmiş, ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Aynı durum dış uzay kavramı için de geçerlidir. Dış uzay dünya atmosferinin ötesindeki alan olarak kabul edilse de (Dickson, 2009: 149) BM tarafından düzenlenen anlaşmalarda yasal ve ortak bir tanımının yapılmaması kavramın tanımını muğlakta bırakmış ve bu durum uluslararası olarak kabul edilen bir tanımın ortaya çıkmamasına neden olmuştur.

Teknoloji alanında yaşanan gelişme ve dönüşümler hukukun bu gelişme ve dönüşümlere yanıt vermesini gerektirmiştir. Uzay hukuku bu teknolojiye kaynaklanan rekabete ve bu rekabet ortamında var olan aktör davranışlarına düzen getirmeyi amaçlar (Lyal ve Larsen, 2018: 1). Uzay hukuku, teknolojik gelişmelerin ve bilimsel çalışmaların hız kazanmasıyla ortaya çıkmış ve insanlığın uzaydaki faaliyetleri ile bu faaliyetlerden kaynaklanan sorunları çalışma alanına koymuş bir hukuk dalıdır (Tütüncü, 2011: 979). Yalnızca oluşturulduğu zaman dilimi için değil, gelecek için de uzayın nasıl keşfedileceği, kullanılacağı ve korunacağı ile ilgili karmaşık sorulara yanıt vermeyi amaç edinir (Tronchetti, 2013). Uzay ve dış uzay kavramlarının tanımlanması ile ilgili ortaya çıkan sorunlar uzay hukukunun tanımlanması konusunda da tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Herkes tarafından kabul edilen bir uzay hukuku tanımı bulunmasa da genel olarak uzay hukuku, uzay ile ilgili faaliyetleri yürüten hukuk dalı olarak tanımlanmaktadır ve uluslararası hukukta olduğu gibi uluslararası anlaşmalar, sözleşmeler, BM Genel Kurul kararları ve ilkeleri ile çeşitli düzenlemeler yoluyla dayanağını bulmaktadır.

Uzay hukukunun ortaya çıkışı Soğuk Savaş yıllarında ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki uzay yarışına dek uzansa da literatürde uzay hukuku çalışmalarının başlangıcı olarak genellikle 1957-1958 yıllarında düzenlenen Uluslararası Jeofizik Yılı kabul edilmektedir (Balci, 2020: 2089). Ancak, uzay hukukunun ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilgili farklı görüşler de mevcuttur. Doyle (2011), uzay hukukunun gelişimini birbiriyle ilişkili dört önemli döneme ayırmıştır. İlk dönem 1910-1957 yılları arasında Sputnik öncesi dönemdir ve uzay yasası kavramları bu dönemde gelişmiştir. İkinci dönem 1957-1966 yılları arası dönemdir ve uygulanabilir temel uzay yasaları bu dönemde açıklığa kavuşturulmuştur. Üçüncü dönem 1950'ler sonrasını kapsar ve ulusal ve uluslararası hukuk ve yönetmelikler bu dönemde ortaya çıkmıştır. Son dönem ise dünya dışı yerleşimleri ve toplulukları yönetmek için hukukun geliştirilmesi de dâhil, atmosferin ötesindeki insan faaliyetlerinin ciddi bir şekilde düzenlendiği dönemdir.

Reynolds (2005) da uzay hukukunun gelişimini dört evrede inceler. Ona göre ilk evre, uzay hukukuna dair çeşitli soruların ortaya çıktığı evredir. Bu sorular; "*Hava sahası nerede biter ve uzay nerede başlar?*", "*Devletler Ay'da ve diğer gezegenlerde toprak talep edebilir mi?*", "*Uzay aracı gemiler gibi midir yoksa uçaklar gibi mi?*", "*Uzaydaki toplumlar nasıl yönetilecek?*" şeklindedir. İkinci evre; çeşitli uluslararası anlaşmaların ortaya çıktığı, devletlerin uzayda ve uzayla ilgili olarak kabul edilebilir davranışlarının sınırlandırılmaya başladığı, hukukun sadece söylem olarak kalmadığı, pratiğe döküldüğü dönemdir. Üçüncü evre daha az heyecan verici olan evredir. Bu evrede birkaç ülke arasında yürürlüğe giren, çok büyük bir etkisi olmayan çeşitli anlaşmalar ve faaliyetler vardır. Uzay toplumları ve yönetimleri konusu gündemdedir fakat taslak metinler dışında bir ilerleme kaydedilmemiştir. Son evre ise mevcut ve daha heyecanlı olan aşamayı ifade eder. Uzay hukukunun artık toparlanmaya başladığı bu evrede yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Uzay programları, uzay turizmi, uzay asansörlerinin etkin olduğu evre gelişmeye de devam edecektir.

Sonuç olarak, her ne kadar uzay ve uzay yasası ilgili kavramlar ve uzaya ilişkin çeşitli sorular daha öncesinde var olsa da uluslararası alanda uzay ile ilgili bir düzenleme oluşturma fikri ve uzay hukukuna dair ilk kurallar Ekim 1957'de Sovyetler Birliği tarafından uzaya fırlatılan Sputnik I ile başlamıştır denilebilir (Pazarcı, 1981:

234). Sputnik II'nin uzaya fırlatılması sonrası ABD'nin 1958 yılında Explorer-I'i uzaya göndermesi, 1961 yılında Yuri Gagarin'in ilk insanlı uzay uçuşunu gerçekleştirmesi, 1969'da Neil Armstrong'un aya ilk ayak basan insan olması sonrası uzay yarışının uluslararası toplum açısından tehditkâr görünümü uzay ile ilgili düzenleyici kuralların oluşturulması sürecini hızlandırmıştır (Tronchetti, 2013: 4-5). Özellikle, hava hukukuna dair çözülememiş meselelerin ve cevaplanamamış soruların varlığı ve bunların uzay hukuku ile çözüme kavuşturulabileceği düşüncesi uluslararası düzeyde uzay hukukunun temelini oluşturmuştur.

Uzay hukukunun ve uzaya dair politikaların oluşturulması hem ulusal hem de uluslararası açıdan karmaşık ve zorlu bir süreçtir. Bu sürecin karmaşık ve zorlu olmasının sebebi uzay konusunda gerek devletlerin gerekse diğer paydaşların farklı hedef, strateji ve çıkarlarının olmasıdır. Uzay yarışı ve uzay konusundaki rekabet tüm uzay aktörleri için politik, ekonomik, toplumsal, teknolojik ve ulusal perspektiflerden birçok farklı çıkarı temsil etmektedir. Böyle bir durumda uzay hukuku konusunda bir fikir birliğine varmak, her aktörün belirli bir konuda taviz vermesini gerektirebilir (Jakhu, 2009: 1052). Tüm bu nedenlerle üzerinde uzlaşmış ve uluslararasılaştırılmış bir uzay hukuku oluşturulması konuya özel bir uzmanlık istemektedir. Bu bağlamda, uluslararası uzay hukukunun oluşturulması konusunda sorumluluğu BM üstlenecektir.

1.2. Uzay Hukukunda Birleşmiş Milletler

Gelişen teknoloji uzay yarışını hızlandırırken, devletlerin uzaya olan ilgisi de artmış, bu durum uluslararası alanda düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmıştır. Uluslararası toplum bu duruma sessiz kalmamış ve bu çerçevede; kurucu antlaşmasında da belirtildiği gibi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamayı amaç edinen BM uluslararası uzay hukukuna ilişkin düzenlemelere ağırlık vermeye başlamıştır.

BM Genel Kurulu tarafından 13 Aralık 1958 'de alınan 1348 sayılı karar uzay hukukuna ilişkin alınan ilk uluslararası karar olmuştur. Uzayın sadece barışçıl amaçlarla kullanılmasına vurgu yapan bu karar ile BM, "BM Uzayın Barışçıl Amaçla Kullanılması Ad Hoc Komitesi" kurulmasını kararlaştırmıştır (United Nations General Assembly [UNGA], Res 1348(XIII), 1958). Uzay yarışında yaşanan gelişmeler ve özellikle iki süper güç olarak nitelendirilen ABD ve Sovyetler Birliği arasında uzay yarışı sebebiyle var olan ve stratejik risk ve tehditlerden doğan gerilim daha fazla düzenlemeyi gerekli kılmış, müzakere yöntemlerinin geliştirilmesi amacıyla yeni adımlar atılmıştır (Blount, 2011: 517). Bu bağlamda, 12 Aralık 1959 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından alınan 1472 sayılı karar ile BM Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanımı Komitesi (COPUOS) kurularak Ad Hoc Komite daimileştirilmiştir (İnan Şimşek ve Atvur, 2021: 607). COPUOS tarafından 1968, 1982 ve 1999'da üç küresel uzay konferansı düzenlenmiş, bu uzay konferanslarında genel olarak; uzayda uluslararası iş birliği, uzayın barışçıl amaçlarla kullanımı, uzayın korunması ve insanlık için ekonomik, toplumsal ve bilimsel fayda sağlayacak uzay araştırmaları ile bunların kullanımı konuları ele alınmıştır (<https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/history/unispace.html>).

Uzayın barışçıl amaçlarla kullanımını temel olarak alan BM ve bu amaçla kurduğu komite olan COPUOS, uzay hukukunun rejimini belirlemek için harekete geçmiş ve 13 Aralık 1963'te 1962 sayılı karar ile Devletlerin Uzayın Keşfi ve Kullanımına Yönelik Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuki İlkeler Bildirgesi (*Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space*)'ni kabul etmiştir. Uzayın barışçıl amaçla kullanılmasını vurgulayan bildirme, aynı zamanda uzayın tüm insanlığın ortak çıkarı ve yararına yönelik olduğunu ifade eder. Bildirgede; uzayın ve gök cisimlerinin eşitlik ilkesi temelinde ve uluslararası hukuka uygun bir biçimde tüm devletler tarafından keşif ve kullanım için serbest olduğu, uzayın ve gök cisimlerinin herhangi bir egemenlik iddiası ile kullanım, işgal yoluyla ya da başka herhangi bir yolla ulusal tahsise tabi olmadığı ve devlet veya devlet dışı kuruluşların uzaydaki faaliyetlerinde uluslararası hukuka uygun davranması gerektiği ile gerekli durumlarda uluslararası sorumlu tutulabilecekleri ifade edilmiştir (UNGA, Res 1963(XVIII), 1963).

Hukuki İlkeler Bildirgesi sonrasında kapsamı tamamen uzaya ait olan BM öncülüğünde 5 temel antlaşma/sözleşme imzalanmıştır. Bunlardan ilki, 10 Ekim 1967 tarihinde imzalanan Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma (*Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies*) ya da bilinen adıyla Uzay Antlaşması'dır. Uzayın Magna Carta'sı olarak da ifade edilen (Tütüncü, 2011: 984) Uzay Antlaşması'nın önemli ilkeleri şu şekildedir:

- a. "Uzayın keşfi ve kullanımı tüm devletlerin barış ve çıkarına uygun ve tüm insanlığın yetkisinde olacaktır.
- b. Uzay tüm devletlerin keşif ve kullanımı için serbest olacaktır.
- c. Uzay; egemenlik ilanı, kullanım, işgal ya da başka yollarla ülkesel yetkiye tabi olamaz.
- d. Uzayın keşif ve kullanımı BM Şartı ve uluslararası hukuka tabi olmak zorundadır.
- e. Devletler, nükleer veya diğer kitle imha silahlarını yörüngeye ya da gök cisimlerine yerleştiremez veya başka bir şekilde uzaya konumlandıramaz.
- f. Astronotlar insanlığın elçisi kabul edilecek, gerekli durumlarda her devlet tarafından yardım görecektir.
- g. Devletler, uzay nesnelерinin neden olduğu zararlardan sorumlu tutulacak ve uzayın ve gök cisimlerinin kirletilmesinden kaçınacaktır" (UNGA, Res 2222(XXI), 1966).

Uzay Antlaşması sonrasında, antlaşma hükümlerini genişletmek amacıyla bir dizi antlaşma ve sözleşme imzalanmıştır. Bunlardan ilki, 1968'de imzalanan Astronotların Kurtarılması, Astronotların Geri Dönüşü ve Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Geri Dönüşüne Dair Antlaşma (*Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space*) veya bilinen adıyla Kurtarma Antlaşması'dır. Antlaşmada kaza, tehlike ve acil durumlarda astronotlara yardım etme yükümlülüğü ile ilgili koşullar, astronotların hukuki statüsü ve astronotların kurtarımına ilişkin yetki konuları ele alınmıştır (UNGA, Res 2345(XXII), 1967). 1972'de Uzay Cisimlerinin Neden Olduğu Zararların Uluslararası Sorumluluğuna İlişkin Sözleşme (*Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects*) veya bilinen adıyla Sorumluluk Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşmede zarar, fırlatma, fırlatan devlet, uzay nesnesi gibi kavramlar açıklanarak uzay nesnelерinin neden olduğu zarara ilişkin uluslararası sorumluluk konuları ele alınmıştır (UNGA, Res 2777(XXVI), 1971). 1976'da Uzaya Fırlatılan Nesnelерin Tesciline İlişkin Sözleşme (*Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space*) veya bilinen adıyla Tescil Sözleşmesi kabul edilmiştir. Tescil Sözleşmesi'nin özü, devletlerin uzaya fırlattıkları uzay nesneleri ile ilgili bilgi vermeleri gerektiğidir (Tronchetti, 2013: 12). Uzay nesnelерinin kaydı, tescili, BM Genel Sekreterliği'ne bildirim konuları sözleşmede yer almıştır (UNGA, Res 3235(XXIX), 1974).

BM Genel Kurulu tarafından 1979 yılında onaylanan, ancak onaylandıktan sonra içerdiği hükümler ile birçok tartışma noktasını ortaya çıkaran antlaşma ise Devletlerin Ay ve Diğer Gök Cisimleri Üzerindeki Faaliyetlerini Düzenleyen Anlaşma (*Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*) veya bilinen adıyla Ay Anlaşması olmuştur. Ay Anlaşması 1979 yılında onaylandığında Fransa haricindeki diğer Genel Kurul üyeleri tarafından imzalanmamış, bu nedenle 1984 yılına kadar yürürlüğe girememiştir. Bu durumun temel nedeni antlaşmanın ele aldığı aşağıda açıklanan bazı hükümlerdir:

- a. "Ay ve onun doğal kaynakları insanlığın ortak mirasıdır.
- b. Ay üzerinde güç kullanılması ve güç kullanma tehdidi yasaktır.
- c. Ay ve çevresi sadece barışçıl amaçlarla kullanılmalıdır.
- d. Ay'a veya çevresine nükleer ve kitle imha silahları dahil her türlü silah ve teçhizatı yerleştirmek ve bunları kullanmak yasaktır.

e. Ay'ın üzerinde, altında veya çevresinde bulunan doğal kaynaklar bir devletin, devlet dışı kuruluşun ya da bir bireyin mülkiyetine giremez. Doğal kaynakların yönetilmesi, korunması ve işletilmesi için uluslararası bir rejim oluşturulmalıdır" (UNGA, Res 34/68, 1979).

Ay Antlaşması'nın minimum destek ve maksimum tartışmayla karşılandığını söylemek mümkündür. Antlaşmada bahsi geçen kaynakların elde edilmesi, kullanımı ve yönetimine yönelik hükümlerin gelişmiş ülkeler ile özellikle teknoloji açısından daha dezavantajlı olan yoksul ülkeler arasında bir çatışma yarattığı söylenmektedir (Gabrynowicz, 2004: 1046). Bunun dışında, Ay Antlaşması'nın ana tartışma noktası, antlaşmada sadece nükleer ve kitle imha silahlarının değil tüm silahların ve silah denemelerinin Ay ve çevresinde yasaklanmış olması hükmünün bulunması ve Ay'da bulunabilecek doğal kaynakların yönetimi konusunun bir uluslararası rejim tarafından gerçekleştirilecek olmasıdır. Bu durum, özellikle gelişmiş ülkelerin bazı kazanımlarından feragat etmeleri anlamını taşıdığı için antlaşmanın yürürlüğe girmesi uzun bir zaman sonra gerçekleşmiştir. Yine, Ay Antlaşması'nın içerdiği önemli bir kavram olan "insanlığın ortak mirası" kavramı da antlaşmayı sadece 18 devletin imzalaması dolayısıyla tartışmalı olarak kalmıştır (İnan Şimşek ve Atvur, 2021: 609). Tüm bu nedenlerle Ay Antlaşması uzay hukuku açısından literatürde eksik ve etkisiz bir antlaşma olarak görülmektedir.

Uzay hukukunun oluşturulması konusunda 1980'li yıllarda BM Genel Kurulu, antlaşmaların yanı sıra kabul ettiği bildirme ve ilkelerle de uluslararası uzay hukukunun gelişimine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu amaçla Genel Kurul tarafından imzalanan ve duyurulan hukuki ilkeler şunlardır (<https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html>):

- 10 Aralık 1982 tarihli Uluslararası Televizyon Yayıncılığı için Yapay Dünya Uydularının Devletlerin Kullanımına İlişkin İlkeler (*The Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting*),
- 3 Aralık 1986 tarihli Dünyanın Uzaydan Uzaktan Algılanmasına İlişkin İlkeler (*The Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space*),
- 14 Aralık 1992 tarihli Nükleer Güç Kaynaklarının Uzayda Kullanılmasına İlişkin İlkeler (*The Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space*),
- 13 Aralık 1996 tarihli Gelişmekte Olan Ülkelerin İhtiyaçlarını Özel Olarak Dikkate Alarak, Tüm Devletlerin Yararına ve Yararına Uzayın Keşfi ve Kullanımında Uluslararası İş Birliği Bildirgesi (*The Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries*)

Antlaşmaların yanı sıra bu bildirme ve ilkeler ile BM, devletler arasında uzay konusunda uluslararası iş birliği ve ortak anlayışın gelişimine katkı sağlamak ve uzay konusunda uluslararası hukuka uygun davranışlar sergilenmesi pratiğini yaygınlaştırmak istemiştir. Bağlayıcı nitelikte olmayan bu Genel Kurul ilkelerinin ana amacı bunlardır.

BM'nin uzay hukukunun oluşturulmasına yaptığı katkıların yanında uzay konusunda uluslararası iş birliğini teşvik ettiğini de unutmamak gerekir. Bu amaçla 13 Aralık 1958 tarihinde alınan 1348 sayılı karar ile Ad Hoc Komite'ye hizmet etmek için Birleşmiş Milletler Uzay İşleri Ofisi (United Nations Office for Outer Space Affairs [UNOOSA]) oluşturulmuştur. 1962'de Siyasi ve Güvenlik Konseyi İşleri Dairesi Başkanlığı'na devredilmiş, 1968'de bu Daire Başkanlığı'na bağlı olarak Uzay İşleri Dairesi'ne dönüştürülmüştür. 1992 yılında Güvenlik Dairesi Başkanlığı'nın bünyesine girmiş, 1993 yılında Viyana'daki BM Ofisi'ne devredilmiş ve çeşitli sorumluluklar üstlenmiştir (<https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/history/index.html>). UNOOSA, BM içinde uzay ile ilgili yasa ve ilkelerin geliştirilmesini sağlayan uluslararası forumdur. Uzayın barışçıl amaçlarla kullanımı ve uluslararası iş birliğini teşvik etmenin yanında UNOOSA uzay teknolojisinin kullanımı, ekonomik

ve sosyal kalkınma, uzay kapasitelerinin geliştirilmesi ve entegrasyonu ve en önemlisi uzayda yasal bir çerçevenin sağlanması gibi konularda katkılar da sağlamaktadır. Ayrıca bu katkılarını verdiği uzay eğitim ve seminerleri ile de desteklemektedir (Kostenko, 2020: 53).

2. Uzay Hukukunda Temel Sorunlar

Her ne kadar uzay hukuku kapsamında uygulanabilir çok sayıda kural ve ilke olsa da diğer hukuk sistemleri düşünüldüğünde uzay hukukunun kapsamlı ve bütüncül bir hukuk sistemi olmadığı aşikârdır (Tronchetti, 2013: 3). Bu durum uzay hukukunun özellikle uluslararası hukuk nezdinde eksik ve sorunlu bir yapıya bürünmesine sebebiyet vermiştir. Uzay hukukunun dayanağını oluşturan ve BM nezdinde gerçekleştirilen antlaşmalar, sözleşmeler, bildirgeler ve genel ilkeler ele aldıkları kararlar bakımından çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Tartışmaların ve görüş ayrılıklarının ana noktasını uzay hukuku kaynaklarındaki eksiklikler ve uluslararası hukuk açısından yapılan değerlendirmeler oluşturmaktadır. Antlaşmaların uzun süre önce imzalanmış olması, genel ve muğlak ifadelerle yer vermesi, sınırlı sayıda aktör tarafından ele alınması ve uluslararası teşvikten uzak olması gibi nedenlerle mevcut uzay hukukunun geliştirilmesi şarttır (De Man, 2017: 92-93).

Çalışmanın bu bölümünde, uluslararası hukuk açısından uzay hukukundaki belirli sorunlar ve muğlak noktalar ele alınacaktır. Bunlar; uzayın ve uzay nesnelерinin tanımlanması ve sınırının belirlenmesi, uzayın barışçıl amaçlarla kullanımı, silahsızlanma ve meşru müdafaa terimleri, insanlığın ortak mirası kavramı ve uzaydaki faaliyetlerden dolayı oluşan sorumluluk konularıdır.

2.1. Uzayın ve Uzay Nesnelерinin Tanımlanması ve Sınırının Belirlenmesi

Uzay kavramının ortak bir tanımının yapılamaması uzayın sınırı hakkında çeşitli görüş ayrılıklarının varlığından kaynaklanmaktadır. Uzayın yeryüzü ile olan sınırının nerede başladığı, nerede bittiği ve devletlerin yetki alanına giren havaya ait sınırın nerede sona erdiği gibi belirlenemeyen sorunlar, tartışmaları beraberinde getirmiş ve uluslararası uzay hukuku için önemli bir sorun oluşturmuştur. Yine, uzay nesnelерine dair cevaplanmamış sorular da bu sorunun bir parçasıdır (Pazarıcı, 1981: 227).

Hava sahası 1919 Paris Konvansiyonu ve 1944 Şikago Sözleşmesi'nde düzenlenmiştir ve ulusal yetki alanındadır. Dolayısıyla devletler kendi hava sahalarında tam kontrole ve egemenliğe sahiptir (De Leon, 2017: 4-5). Ancak, uzay hukuku bunun tam tersi yöndedir ve uzay hukukuna göre hiçbir devlet veya devlet dışı aktör uzayda bir egemenlik ya da kontrol iddiasında bulunamaz. Bu durum hem Uzay Antlaşması'nda hem de Ay Antlaşması'nda açıkça ifade edilmiştir. Fakat uzayın tanımı ve sınırı konusunda her iki antlaşmada herhangi bir ibare bulunmamaktadır.

Uzayın sınırına ilişkin tartışmalar BM içerisinde de gündeme gelmiş fakat olumlu bir sonuca ulaşamamıştır. BM Genel Kurulu tarafından oluşturulan Ad Hoc Komite Temmuz 1959'daki toplantısında sorunu gündemine alsada bu aşamada uzayın sınırının belirlenmesi ve kapsamlı bir şekilde tespitinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Sonraki BM Genel Kurulu alt komitelerinde de sorunun çözümüne dair bir sonuç elde edilememiştir (Harris ve Harris, 2006: 4).

Uzayın tanımlanması ve sınırının belirlenmesi problemi hakkında birçok farklı görüş öne sürülmüştür. Genel itibarıyla problemi ele alan görüşler iki temel başlık altında toplanmıştır. Bunlardan birincisi sahayı yaklaşım, diğeri işlevselci yaklaşımdır. Sahayı yaklaşım, uzay ve hava sınırları arasında kesin bir ayırım yapılması görüşünü savunarak hava hukuku ve uzay hukukunun uygulama alanlarını ortaya çıkarmanın, devletlerin egemenliğinin üst sınırını tanımlamanın ve ulusal hava sahasının güvenliğini sağlamanın önemini vurgular.

İşlevselci yaklaşım ise, hava ve uzay arasındaki sınır konusunda kesin bir sınırın çizilmesinin gerekli olmadığını, uzayın sadece uzay faaliyetleri ve uzay nesnelerinin nitelikleri konusunda düzenleme yapması gerektiğini söyler. İşlevselci yaklaşım, ayrıca, uzayın sınırının belirlenmesinin devletler arasında, özellikle güvenlik ve iş birliği alanlarında, bazı olumsuz sonuçlar doğuracağını da ifade etmektedir (Bal, 2013: 1474-1475).

Uzayın sınırının belirlenmesi konusunda birçok devlet de konu hakkındaki görüşlerini ortaya koymuştur. Daha sahacı bir bakış açısı ile Sovyetler Birliği uzay ve hava sınırı arasında kesin bir ayrıma gidilmesinin gerekliliğini savunarak 1979 yılından itibaren sınır probleminin 100 km yükseklikle veya BM tarafından kararlaştırılacak bir yükseklikle çözülebileceğine çeşitli tasarımlarını sunmuştur. Ancak bu tasarımlar daha işlevselci bir bakışa sahip olan ABD tarafından reddedilmiştir (Balcı, 2020, s.2094). Yine de literatürde 100 km yüksekliğin ilerisinin uzayın sınırı olarak tanımlanması eğilimi görülmektedir (Bal, 2013: 1478).

Uzay nesnelerinin tanımı meselesine gelindiğinde, Uzay Antlaşması'nda bunun açıkça bir tanımının yapılmadığı gözlemlenmektedir. Kurtarma Sözleşmesi'nde uzay nesnelere bahsedilmesine rağmen tanım yapılmamış, sadece uzay nesnelerinin fırlatılması, korunması ve geri dönüşlerine dair temel kurallar ifade edilmiştir (UNGA, Res 2345(XXII), 1967). Sorumluluk Sözleşmesi'nde ise *"uzay nesnelere teriminin uzay nesnesinin parçalarının yanında fırlatma aracını ve bunun parçalarını da içerdiği"* maddesi yer almaktadır (UNGA, Res 2777(XXVI), 1971). Buradan hareketle, roketler dâhil insanlık tarafından uzaya fırlatılan insan yapımı her nesne uzay nesnesi olarak kabul edilmiştir. Bunlar; uzay sondaları, uzay silahları, uzay istasyonları, yapay uydular ve uzaya fırlatıldıktan sonra geri dönebilen uzay araçları olarak tanımlanabilir (Balcı, 2020: 2094).

Tanım probleminin ötesindeki bir diğer tartışma noktası da uzay nesnelerinin bu niteliği kazanmaları için uzayda ne kadar bir süre kalmaları gerektiğine dairdir. Uzaya fırlatılan ya da bir yörünge veya gök cismine oturtulan nesnelere uzay nesnesi olarak tanımlama konusunda bir sorun yaşanmazken, sadece belirli bir süre uzaydan geçmek zorunda kalan nesnelere uzay nesnesi sayılıp sayılmayacağı meselesi farklı görüşleri ortaya çıkarmaktadır. Özellikle, devletlerin güvenliği ve askeri amaçları düşünüldüğünde bu nesnelere bir ayrıma gidilip gidilmeyeceği noktası uluslararası uzay hukuku açısından önem arz etmektedir (Pazarcı, 1981: 231). Ayrıca; uzay nesnelerinin fırlatılması, fırlatan devlet, fırlatılan uzay nesnelerinin hasara yol açması ve bunlara dair sorumluluğun kime ait olacağı konuları da sıkça tartışılan ve yapılan antlaşmalarda çelişkili bulunan sorunlar olmuştur (Bratu vd., 2021: 438).

2.2. Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanımı

Uzayın barışçıl amaçlarla kullanımı terimi, uzay hukukunun oluşmaya başladığı tarihten itibaren gerek yapılan antlaşma ve sözleşmelerle gerekse oluşturulan kurumlarla kendini göstermiştir. Ancak söz konusu terim hakkında tam anlamıyla bir açıklamaya gidilememesi ve terimin ortak bir tanımının yapılamaması birçok belirsizliğe yol açmıştır. 14 Kasım 1957 tarihli BM Genel Kurulu'nun 1148 sayılı kararında *"uzaya gönderilecek uzay nesnelerinin sadece barışçıl ve bilimsel amaçlar doğrultusunda gönderimini denetleyecek bir sistem üzerinde ortaklaşa çalışılması"* ibaresi uzayın barışçıl amaçlarla kullanımını içeren ilk uzay hukuku kararı olmuştur (UNGA, Res 1148(XII), 1957). Sonrasında 13 Aralık 1958'de alınan 1348 sayılı kararda da *"uzayın sadece barışçıl amaçlarla kullanılmasının ortak amaç olduğu"* ibaresi yer almış ve bu karar ile kurulan ve sonra daimileştirilen komitenin adı BM Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanımı Komitesi olmuştur (UNGA, Res 1348(XII), 1958).

1967 yılında imzalanan Uzay Antlaşması'nın 4. maddesinde *"Ay ve diğer gök cisimlerinin tüm devletler tarafından barışçıl amaçlarla kullanılacağı"* ve *"gök cisimleri üzerinde askeri üs, tesis ve tahkimat kurulması ile her türlü silah denemesinin yasaklandığı"* ibareleri yer almıştır. Ancak, antlaşmanın aynı maddesinde *"askeri"*

personelin bilimsel araştırma veya diğer barışçıl amaçlar için kullanımı yasaklanmamıştır" ibaresi de mevcuttur (UNGA, Res 2222(XXI), 1966). Uzay Antlaşması'nın uzaydaki tüm askeri faaliyetleri yasaklamaması ve "barışçıl amaçlarla kullanım" terimini açıklamamış olması belirsizlik yaratmıştır. 1979 tarihli Ay Antlaşması'nın 3. maddesinde "Ay tüm devletler tarafından barışçıl amaçlarla kullanılacaktır" ve "Ay'da askeri üs, tesis ve tahkimat kurulması, her türlü silah denemesi yapılması ve askeri manevralar yasaklanmıştır" ibareleri mevcuttur. Yine, antlaşmada "askeri personelin bilimsel araştırma ve diğer barışçıl amaçlar için kullanımının yasaklanmaması" ve "Ay'ın barışçıl amaçlarla kullanımı için gerekli olan herhangi bir ekipman veya tesisin yasaklanmaması" ibareleri de yer almaktadır (UNGA, Res 34/68, 1979). Buradan hareketle, Uzay Antlaşması'nda olduğu gibi Ay Antlaşması'nda da barışçıl amaçlarla kullanım teriminin tanımsız bırakıldığı gözlemlenmektedir.

Uzay hukuku ile ilgili antlaşmalarda barışçıl amaçlar kullanım teriminin tam anlamıyla açıklanmaması literatürde iki farklı yorumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan ilki terimin "saldırgan olmayan", ikincisi ise "askeri olmayan" şeklinde anlaşılmasıdır. Terimin saldırgan olmayan şeklinde ele alınması gerektiğini başta ABD olmak üzere savunan kesim, terim askeri olmayan olarak ele alındığında bu durumun birçok uzay faaliyetinin yasaklanması anlamına geleceğini söyleyerek uzayın faydalı amaçlar için kullanımı söz konusu olduğundan savunma ve bilimsel amaçlı askeri faaliyetlerin uzayda gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Terimi askeri olmayan olarak başta Sovyetler Birliği olmak üzere ele alanlar ise uzayda gerçekleştirilecek tüm askeri faaliyetlerin uluslararası güvenlik ve iş birliğini tehlikeye atabileceğini, bu nedenle tüm askeri faaliyetlerin durdurulması gerektiğini savunmaktadır (Cheng, 2000: 82-87).

Barışçıl amaçlarla kullanım teriminin farklı yorumlanmasının getirdiği riskler uzay güvenliğini etkilediği kadar uluslararası güvenlik için de çeşitli problemleri ortaya çıkarmaktadır. Bu konuda yakın bir örnek, Kuzey Kore ve İran gibi uzay faaliyetlerine görece yeni dâhil olan devletlerin nükleer silah geliştirme amacıyla uzayın barışçıl kullanımı ibaresini saldırgan olmayan şeklinde ele alıp uzayda bu tür askeri denemeler yapmasıdır. Bu noktada, uzayda barış ve güvenliği sağlaması gereken düzenlemelerin karada barış ve güvenliği tehdit edecek teknolojilerin geliştirilmesine yol açtığı gözlemlenebilir. (Blount, 2011: 520-521) Bu çerçevede, terimin uzay hukuku açısından hangi şekilde ele alınacağına açıkça belirlenmesi gerekir.

Barışçıl kavramı genel itibarıyla uluslararası hukukta saldırgan kavramının tersi olarak kullanılmaktadır. Bu çerçevede, barışçıl kullanım terimini saldırgan olmayan şeklinde yorumlamak günümüzde kabul edilendir (Menter, 1983: 584-585). Ancak, uzay faaliyetleri ve uzay hukuku bakımından barışçıl amaçlarla kullanım ifadesi bağlayıcı metinler ile net olarak açıklanmaz ise karşıt çıkarlar gündeme geldiği ve olası bir güvenlik tehdidi içerdiği için farklı yorumlamalar ortaya çıkmaya devam edecektir. Bu durum ise uzay hukuku ile uluslararası hukuk ilişkisinde var olan sorunun daha da büyümesine ve uzay güvenliğinin tehlikeye girmesine yol açacaktır.

2.3. Uzayda Silahsızlanma ve Meşru Müdafaa

Uluslararası hukuk uzayın silahsızlanması ile ilgili konuya özel ve tüm aktörler açısından bağlayıcı bir metne sahip değildir. Uzayda silahsızlanmaya ilişkin var olan uzay hukuku düzenlemeleri de uzayı güvenli ve insanlığın ortak yararına yönelik bir uluslararası alan olarak tanımlamak için yeterli değildir. Ancak uzay hukukuna dair yapılan antlaşma, sözleşme veya bildirgelerde uzayın silahsızlandırılması ve askerden arındırılmasına yönelik yapılan düzenlemeler konunun başlangıç adımlarını oluşturmuştur denilebilir (Seyidoğlu Danışman, 2021: 174). Uzayda silahsızlanmaya dair var olan tartışma noktaları ve bu konunun uluslararası hukuk açısından bir sorun oluşturması da bu düzenlemelerdeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır.

Uzay hukukuna dair yapılan antlaşmalar öncesinde uzayın silahsızlandırılması konusu genellikle barışçıl amaçlarla kullanım terimi ile özdeş bir şekilde ilerlemiştir. 1963 yılında Atmosferde, Uzayda ve Su Altında Nükleer Deneme Yasağı Antlaşması (*Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water*) ya da bilinen adıyla Kısmi Test Yasağı Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma uzayın uluslararası güvenlik açısından yeni bir boyut oluşturduğunu kabul etmiş ve uzayda da silahlanma yarışına son vermeyi amaç edinmiş ilk yasal, bağlayıcı ve uluslararası belge olmuştur (Jankowitsch, 2015: 14). Daha sonra, 1967 tarihli Uzay Antlaşması'nda uzayda silahsızlanma konusuna yer verilmiştir. Antlaşmanın 4. maddesinde *"devletlerin nükleer silahlar veya diğer kitleli imha silahlarını taşıyan bir nesneyi dünya etrafındaki bir yörüngeye, gök cisimlerine veya herhangi bir şekilde uzaya yerleştiremezler"* ve *"gök cisimleri üzerinde askeri üs, tesis ve tahkimat kurulması ile her türlü silah denemesi yasaklanmıştır"* ibareleri vurgulanmıştır (UNGA, Res 2222(XXI), 1966). 1979 tarihli Ay Antlaşması'nda da benzer hükümlere yer verilmiş ve *"devletlerin nükleer silah veya başka bir kitle imha silahları taşıyan nesnelere Ay'ın çevresine veya bir yörüngeye yerleştirmeyecekleri"* ifade edilmiştir. Yine, antlaşmada *"Ay'da askeri üs, tesis ve tahkimat kurulması, her türlü silah denemesi ve askeri manevralar yapılması"* yasaklanmıştır (UNGA, Res 34/68, 1979).

Uzay Antlaşması ve Ay Antlaşması'nda değinilen ve uzayda yasaklanan nükleer ve diğer kitle imha silahları kavramları bir problem teşkil etmezken, asıl tartışma noktalarından biri klasik yöntemle çalışan silahlar ile ilgilidir. Bu noktada, öncelikle uzay silahı kavramına değinmek gerekir. Uzay silahları; uzaydaki bir cisim tahrip etmek, ona hasar vermek, normal çalışmasını engellemek gibi nedenlerle Ay ve diğer gök cisimleri dâhil olmak üzere uzayda, dünyada konuşlandırılmış halde bulunan cihazlar veya uzayda bulunan ya da konuşlandırılan ve dünyadaki bir cisim tahrip etmek, ona hasar vermek, normal çalışmasını engellemek için kullanılan cihazlardır (İbas, 2007: 129-130). Bu tanımdan yola çıkarak, uzay silahlarını sadece nükleer veya kitle imha silahları olarak yasaklamak tartışmaların haklılığını gösterir niteliktedir.

Düzenlemelerdeki eksikliklere yönelik ikinci olarak antlaşmaların yorumlanması konusuna değinmek gerekir (Seyidoğlu Danışman, 2021: 177). 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31. maddesi antlaşmaların yorumlanması ile ilgili *"bir antlaşmanın, hükümlerine antlaşmanın bütünü içerisinde, konu ve amacının ışığında verilecek ailelede anlama uygun şekilde iyi niyetle yorumlanır"* ibaresine sahiptir (Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969). Uzay hukukuna yönelik yapılan antlaşmaların konu ve amacına uygun olarak düşünüldüğünde uzayda bireysel tahrip silahlarının kullanımına izin verilmeyeceği aşikârdır. Bu durum iyi niyet ilkesi çerçevesinde yorumlandığında da aynı sonuca ulaşılmaktadır. Tüm bu nedenlerle antlaşmaların bireysel tahrip silahlarının kullanımını yasaklamadığı yorumu kabul edilebilir değildir.

Uzayda silahsızlanma ile ilgili diğer bir tartışma noktası da kuvvet kullanma yasağı doğrultusunda meşru müdafaa hakkı ile ilgilidir. Bilindiği üzere BM Antlaşması'nın 2/4. maddesi kuvvet kullanma yasağı ile ilgilidir ve devletlerin uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmaktan kaçınacakları belirtilmiştir (Charter Of The United Nations And Statute Of The International Court Of Justice, 1945). Jus cogens niteliğindeki (Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969) kuvvet kullanma yasağının uzayda uygulanıp uygulanmayacağı konusu açıktır. Uluslararası hukukun bu kuralı uzayda da uygulama alanı bulmaktadır. Sorun, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde (Charter of the United Nations, 1945) düzenlenen meşru müdafaa hakkının uzayda uygulanıp uygulanmayacağı meselesine dairdir ve bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, uzay hukuku antlaşmaları BM Antlaşması çerçevesinde düzenlendiği için meşru müdafaa hakkı uzayda da uygulanabilir. Hatta uzayda nükleer ve diğer kitle imha silahları yasaklanmışken, diğer tiplerdeki silahların yasaklanmamış olması uzayın savunulması konusunu ve meşru müdafaa gündeme getirmiştir (İbas, 2007: 122-123). Uzayda savunma silahları bulundurmamak veya uzaya bu tür silahları uzay alanına yerleştirmek ile ilgili herhangi bir madde bulunmamaktadır. Uzayda meşru müdafaa hakkının uygulanması ile ilgili diğer görüşler bu hakkın uzayda

geçerli olmayacağına, meşru müdafaa hakkının bu durumda uygulanmasının açıkça belirtilmesi gerektiğine dairdir. Bu konuda, çoğunluğun görüşüne göre ise; uzayın meşru müdafaa kapsamına girmesi savunma amacıyla da olsa uzayın silahlandırılması anlamını taşıyacaktır ve savunma silahlarının saldırı için kullanılmayacağına dair bir yasak bulunmamaktadır; bu nedenle uzayda meşru müdafaa hakkı kullanılamaz şeklindedir (İbas, 2007: 215).

Uzayda silahsızlanma konusu 9 Aralık 1982 tarihinde BM Genel Kurulu'nun aldığı 37/83 sayılı karar ile BM Silahsızlanma Komitesi'nin gündemine taşınmıştır. Alınan karar doğrultusunda uzayda silahlanmanın önlenmesi ve buna dair gerçekleştirilecek düzenlemeler her yıl bu komite bünyesinde gerçekleştirilecektir. Komitenin gerçekleştirdiği Silahsızlanma Konferansı'nda uzayda silahsızlanma, uzayın barışçıl amaçlarla kullanımı ve uzayda silahlanma yarışının önlenmesi gibi konuları içeren ve bağlayıcı olacak bir uluslararası metin oluşturulması üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede, 2008'de ve 2014'te Rusya ve Çin tarafından çalışmalar yürütülmüş ve taslak metinler Komite'ye sunulmuştur. Ancak her iki taslaktan da sonuç alınamamıştır (Seyidoğlu Danışman, 2021: 179). Sonraki dönemlerde de uzayda silahsızlanma ile ilgili BM nezdinde gerçekleştirilen konferanslar ve çalışma gruplarında hiçbir şekilde ortak bir anlayış yakalanamamıştır.

Uzayın silahtan arındırılması uzay faaliyetleri yürütsün ya da yürütmesin tüm devletlerin çıkarıdır. Ancak uzayı silahlandıran ilk ülke olmanın verdiği avantaj da unutulmamalıdır. Özellikle uzayın barışçıl amaçlarla kullanımı konusunda da bahsedildiği gibi barışçıl amaçları saldırgan olmayan olarak ele alan devletler için bu durum kritiktir. 2006 yılında uzay politikasında değişikliklere giden ABD, uzaydaki "hükümün" genişlemesi yönünde adımlar atmaktadır (Quinn, 2008: 495-496). Bu nedenle, uzayın silahsızlandırılması yönünde herhangi bir bağlayıcı uluslararası karar alınmaz ise uzay yarışının silahlı bir şekilde devam edeceği yorumu yapılabilir.

Uzayın silahsızlandırılması konusu hem uzay hukuku ve uluslararası hukuk ilişkisi, hem de uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için üzerinde uzlaşılammış bir sorun olarak kalmıştır. Özellikle, uzay faaliyetleri konusunda var olan rekabetin daha da gelişeceği ve bu artan rekabetin getireceği olası risk ve tehditler düşünülürse uzayda silahsızlanma ve meşru müdafaa konularında muğlak noktalar içermeyen bağlayıcı ve kapsamlı bir uzay hukuku düzenlemesinin yapılması, bu konuda uluslararası iş birliğinin teşvik edilmesi ve yeni düzenlemelerin uygulanabilirliğinin denetlenmesi uzay güvenliği için gereklidir.

2.4. İnsanlığın Ortak Mirası Olarak Uzay

İnsanlığın ortak mirası kavramının tanımı ve kapsamı belirsizdir. Ancak kavramın herkes tarafından kabul edilen bazı karakteristik özellikleri vardır. Bunlar; ortak miras olarak belirlenen alanların ve kaynaklarının sahiplenilemeyeceği, ortak miras olarak belirlenen alanların ve kaynaklarının uluslararası bir rejime tabi tutulacağı, ortak miras alanlarının ve kaynaklarının işletilmesinden elde edilecek faydanın adil ve eşit olarak paylaşılacağı, ortak miras alanlarının ve kaynaklarının barışçıl amaçlarla kullanılacağı ve bu kaynakların tüm insanlığın yararı ve çıkarı için korunması gerektiğidir (Baslar, 1997: 38-40).

İnsanlığın ortak mirası kavramı ile ilgili uluslararası hukukta atılan ilk adım, Uluslararası Jeofizik Yılı faaliyetleri çerçevesinde düzenlenen 1959 Antarktika Antlaşması ile olmuştur. 1961'de yürürlüğe giren antlaşmada yer alan "Antarktika'nın barışçıl amaçlarla kullanılması, nükleer silahlardan ve askeri denemelerden arındırılması" ve "Antarktika'daki mevcut ve potansiyel toprak iddialarının dondurulması ve yeni iddiaların tanınmayacak olması" ibareleri insanlığın ortak mirası prensibine dayanak oluşturmuştur (The Antarctic Treaty No:5778, 1959). Daha sonra, 1971 yılında kabul edilen Ulusal Yargı Yetkisi Sınırlarının Ötesinde, Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanı ile Bunların Toprak Altı Alanlarını Yöneten İlkeler Bildirgesi (*Declaration of Principles*

Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of National Jurisdiction) insanlığın ortak mirası kavramının açıkça düzenlendiği ilk uluslararası metin olmuştur. Bildirgede, "ulusal yetki sınırlarının ötesindeki deniz yatağı, okyanus tabanı ve bunların toprak altındaki bölgeleri ile kaynakları insanlığın ortak mirasıdır" ibaresi bulunmaktadır (UNGA, Res 2749(XXV), 1970).

Uzay hukukunda insanlığın ortak mirası prensibine gelecek olursak; 1967 tarihli Uzay Antlaşması'nda insanlığın ortak mirası kavramına değinilmemiş, Ay ve diğer gök cisimleri dâhil uzayın keşfi ve kullanımı tüm insanlığa tahsis edilmiştir (UNGA, Res 2222(XXI), 1966). Uzay Antlaşması'nda yer alan bu ibare uzayda bölgesel egemenliğin kullanılmasının yasak olması gerektiği görüşünden hareketle yer almıştır (Paliouras, 2014: 44). 1979 tarihli Ay Antlaşması ise uzay konusunda insanlığın ortak mirası kavramını ele alan antlaşmadır. Ay Antlaşması'nın 11. maddesinde "Ay'ın ve onun doğal kaynaklarının insanlığın ortak mirası olduğu" ibaresi yer almıştır (UNGA, Res 34/68, 1979). Burada dikkat çeken nokta, insanlığa tahsis edilme ile insanlığın ortak mirası arasındaki farka yöneliktir. İnsanlığın ortak mirası ile tüm insanlığa tahsis edilme arasındaki fark; tahsis edilme kavramının *res communis* (Baslar, 1997: 40) prensibiyle ilişkili olmasıdır. İnsanlığın ortak mirası kavramı ise *res communis plus* (Ramey, 2000: 97) olarak değerlendirilebilir. Başka bir görüşe göre ise tahsis edilme kavramının Uzay Antlaşması'nda geçen haliyle *res communis omnium* olduğu ve insanlığın ortak mirası kavramının uluslararası hukuka dâhil edilmesinin temel teorisi olan *res communis humanitatis* ile karıştırılmaması gerektiği yönündedir (Paliouras, 2014: 45).

Uzay Antlaşması'nda yer alan tahsis edilme zorunlu bir kaynak paylaşımı ve uluslararası bir rejim gerektirmezken, Ay Antlaşması ile bu eksiklik kapatılmaya çalışılmıştır (Çakır, 2022: 383). Ancak Ay Antlaşması'nda yer alan insanlığın ortak mirası prensibi, antlaşmanın etkisiz olduğu ve bağlayıcı olmadığı düşünülürse eksik kalmıştır ve muğlaklığını korumaktadır. Uzayın insanlığın ortak mirası olarak değerlendirilmesi ile ilgili dikkat çeken diğer bir nokta uzay faaliyetlerine katılım sağlamayan devletlerle ilgilidir. Uzay faaliyetlerine katılım sağlayan ve uzay yolculuğu yapan "gelişmiş" devletlerin mevcut uzay hukukunun geliştirilmesi yönünde çaba harcamaması uzay faaliyetlerine katılım gösteremeyen devletlerin çıkarlarının nasıl korunacağı düşüncesini ortaya çıkarmıştır (De Man, 2017: 96-97). Bu noktada, uzayın ulusal tahsisine ilişkin yasağın önemi görünmektedir. Uzayın insanlığın ortak mirası veya tüm insanlığa tahsis edilmesine ilişkin bağlayıcı ve net bir ilkeye kavuşturulması önem arz etmektedir. Antlaşmaların öngördüğü düzenin tekrar düzenlenmesi veya insanlığın ortak mirası konusuna uzayın dâhil edilmesi yönünde yeni düzenlemelerin yapılmasıyla bu muğlak durumlar ve uluslararası alanda mevcut olan fikir ayrılıkları ortadan kalkabilir.

2.5. Uzay Faaliyetleri Nedeniyle Doğan Zararın Sorumluluğu

Uluslararası hukukta sorumluluk, uluslararası hukuka aykırı bir eylemin varlığı ve bunun bir uluslararası hukuk kişisine yükletilebilmesiyle doğar. Uzay hukukunda ise uluslararası sorumluluk ile ilgili uluslararası hukuk temelleri dışında ya da ondan farklı bir kavram tanımı bulunmamaktadır (Pazarcı, 1981: 244-245). Uzay hukuku düzenlemelerinde uluslararası sorumluluk ile ilgili ibareler genel olarak devletlerin sorumluluğu ve uzay nesnelerinin faaliyetlerinden doğan sorumluluklar olarak iki ayrı biçimde incelenmektedir. Ancak, uzay hukukunda esas olan devletlerin tüm ulusal uzay faaliyetlerinden uluslararası sorumlu tutulacağına dair prensiptir. Bu bağlamda, öncelikle uzay hukuku metinlerini uluslararası sorumluluk çerçevesinde incelemek sorunu değerlendirmek bakımından uygun olacaktır.

1967 tarihli Uzay Antlaşması'nın 6. maddesi, "devletlerin Ay ve diğer gök cisimleri dâhil uzaydaki ulusal faaliyetlerinden, bu faaliyetlerin devlet veya devlet dışı kuruluşlar tarafından yürütülmesinden uluslararası sorumludur" şeklinde bir ibareye yer verir. Antlaşma'nın 7. maddesinde ise "Ay ve diğer gök cisimleri dâhil olmak üzere uzaya bir cisim fırlatan ve fırlatılmasını sağlayan her devlet ve topraklarından veya tesislerinden

bir cismin fırlatıldığı her devlet Ay ve diğer gök cisimleri dâhil dünyada, hava sahasında veya uzayda bu tür cisim veya parçaları nedeniyle başka bir devlete, onun gerçek ya da tüzel kişilerine verilen zarardan uluslararası olarak sorumludur" ibaresi yer almaktadır (UNGA, Res 2222(XXI), 1966). Ancak, Uzay Antlaşması'nda söz konusu faaliyetlerin hangi durumlarda hukuka bir aykırılık oluşturacağı düzenlenmemiştir. Yine, antlaşmada zararın tazmini ile ilgili de bir düzenlemeye de gidilmemiştir. Uzay Antlaşması'nın BM nezdinde uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde oluşturulduğu düşünülürse, bu tür durumlar için uluslararası hukuka bakılmasının gerekli olduğu aşikârdır. Ancak uluslararası sorumluluk konusunda Uzay Antlaşması'nın sadece genel düzenlemelere yer vermesi bir eksiklik doğurmuştur.

Uzay hukukunda uluslararası sorumluluk hakkında düzenleme yapan bir diğer metin ise 1972 tarihli Sorumluluk Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin 1. maddesinde *"zarar teriminin yaşam kaybı, yaralanma veya diğer sağlık bozuklukları ve devletlerin, uluslararası kuruluşların ya da gerçek veya tüzel kişilerin mallarının kaybı ve hasara uğraması anlamına geldiği"* ifade edilmiştir. Uzay hukuku literatürüne "fırlatan devlet" kavramını sokan Sorumluluk Sözleşmesi'nde "bir uzay nesnesini fırlatan ya da fırlatılmasını sağlayan devlet veya topraklarından ya da tesislerinden bir uzay nesnesi fırlatılan devlet" ibaresi bulunmaktadır (UNGA, Res 2777(XXVI), 1971). Bu bağlamda, sözleşme Uzay Antlaşması'nda özel olarak düzenlenmeyen bazı kavramları açıklama yoluna gitmiştir.

Sorumluluk Sözleşmesi'nin 2. maddesinde *"fırlatan devletin uzay nesnesinin dünya üzerinde veya uçuş halindeki uçaklarının neden olduğu zararlar için sorumlu olduğu"*, 6. maddesinde ise *"bu zararın tamamen veya kısmen karşı tarafın ağır ihmalden veya kasıtlı olarak yapılan bir eyleminden kaynaklandığı tespit edilirse fırlatan devletin sorumluluğunun kesin olmayacağı"* ibarelerine yer verilmiştir (UNGA, Res 2777(XXVI), 1971). Böylece, sözleşme fırlatan devletin sorumluluğunu ele alırken kusurlu ve kusursuz sorumluluk ayırımına gitmiştir. Burada dikkat çeken ve görüş ayrılıklarına yol açan bir diğer nokta, 2. maddedeki dünya yüzeyi ve uçuş halindeki uçaklar ifadesidir. Sorumluluğun kapsamı sınırlandırılmıştır. Yine, Sorumluluk Sözleşmesi'nin 7. maddesinde *"bu sözleşmenin fırlatan devletin uzay nesnesinin verdiği zarara ilişkin hükümlerinin fırlatan devletin vatandaşlarına ve yabancı uyruklulara uygulanmayacağı"* ifade edilmiştir (UNGA, Res 2777(XXVI), 1971). Böyle bir durumda fırlatan devletin uzay nesnelerinin söz konusu kişilere verdiği zarardan kimin sorumlu tutulacağı sorusu muğlakta kalmıştır.

Uzay faaliyetleri nedeniyle zarar doğuran ve sorumluluk alınması gereken konulardan biri de uzay çöpleri ile ilgilidir. Uzay yarışının başlaması itibariyle uzaya gönderilen çok sayıda uzay aracının yörüngede biriken uzay enkazları oldukça büyük bir sorun haline gelmiştir. Özellikle yeni uzay aktörlerinin ortaya çıkması ve uzay turizminin her geçen gün daha da etkili olmasıyla uzay çöpleri insanlığın güvenliği için bir risk oluşturmaktadır. Uzay çöpleri konusunda uzay hukukunda sorumluluğa dair bir ilke ya da kural olmaması uzaydaki bu enkazın birikmesine yol açmış ve bu durum insanlığın uzaya uzun vadeli erişimini de tehdit etmeye başlamıştır (Pelton, 2013: 2-3). Uzay çöpleri meselesi ile ilgili Reynolds (1992: 227-228), uzay hukukunda oluşturulacak orantılı bir sorumluluk rejimi önermiştir. Bu sorumluluk rejimi; devletlerin uzay çöpleri için tazminat ödemelerini, bu ödemelerin uzayın temizliği için kullanılmasını ve böylece devletleri uzayın kirletilmesini önlemeye teşvik etmeyi öngörmektedir. Reynolds'ın da belirttiği gibi, uzay hukukunda uzay çöplerini ve bu zararın sorumluluğunu içeren bir uzay hukuku oluşturmak uzayın güvenli kullanımı için şarttır.

Sonuç olarak, uzay hukukunda uluslararası sorumluluk ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır ancak; lex specialis olarak sorumluluk ile ilgili sözleşme imzalanmış olsa dahi, konu uzay ve uzay hukuku açısından muğlaklıklar ve eksiklikler içermektedir. Muğlaklıklara yer vermeyecek şekilde, söz konusu durumun uzay hukuku açısından

yeni bir değerlendirilmesinin yapılması ve eksiklerinin giderilmesi uzay güvenliği açısından son derece gereklidir.

Sonuç

Uzay çağının başlamasıyla devletler arasında artan rekabet, uluslararası alanda yeni tehdit ve risklerin meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Bu noktada, uzay ile ilgili hukuk kuralları oluşturma fikri gündeme gelmiş ve BM bu konuda uzman rolü oynayarak görevi üstlenmiştir. BM nezdinde uzay hukukuna yönelik yapılan düzenlemeler, uzayın ve uzay faaliyetlerinin uluslararası düzeyde daha güvenilir, sistematik ve anlaşılır olması için gerçekleştirilmiştir. Uzay hukuku için temel metin olan Uzay Antlaşması'nın uzay ve uzaydaki faaliyetlerle ilgili oluşturduğu düzenlemeler uzayın anlaşılması ve belirli bir düzen içerisine oturtulması konusunda yardımcı olsa da, uzay konusunda genel ifadeler içermesi sebebiyle eksik kalmıştır. Uzay Antlaşması sonrasında imzalanan Kurtarma Sözleşmesi, Sorumluluk Sözleşmesi ve Tescil Sözleşmesi ise, temel antlaşmada yer alan ancak nitelikleri tam olarak açıklanamayan konuları ele alan *lex specialis* sözleşmeler olmuştur. Sözleşmeler sonrasında imzalanan Ay Antlaşması da Uzay Antlaşması'nın eksik yönlerini tamamlama açısından daha işlevsel bir yönde olsa da sadece 18 üye devlet tarafından imzalanması ve bu nedenle etkisiz kabul edilmesi sebebiyle bağlayıcı bir metin olamamıştır. BM tarafından oluşturulan antlaşma ve sözleşmeler sonrası kabul edilen bildirge ve genel ilkeler ise konuya özel olarak hazırlanmış belgeler olarak kalmıştır.

Uzay hukukuna dair üzerinde uzlaşamamış konuların varlığı ve mevcut muğlaklıklar tekrar tekrar BM nezdinde gündeme getirilse de problemlerin çözümü için bir sonuca varılamamıştır. Özellikle muğlak alanların çözüme kavuşturulması ve sorunların ortadan kaldırılması için bağlayıcı herhangi bir metne sahip olunmaması uzay hukukunun en büyük problematiği olmuştur. Bu durum ise, uzay hukukunu uluslararası hukuk açısından sorunlu bir konuma getirmiştir.

Uluslararası hukukun temel ilke ve normları düşünüldüğünde, her ne kadar kendi içerisinde de gri alanlara sahip bir hukuk alanı olsa da uzay hukuku açısından ortaya birçok sorun çıkmıştır. Bunlardan ilki, uzayın ve uzay nesnelerinin tanımlanması ve sınırının belirlenmesi üzerinedir. Uzayın ortak bir tanımının yapılamaması ve hava sınırı ile uzay sınırı arasındaki ayrımın belirgin olmaması uluslararası hukuk için bir sorundur. Sahacı ve işlevselci yaklaşımlar sınırın belirlenmesi üzerine iki ayrım noktasını ifade etmiş, sahacı yaklaşımı savunan devletler sınırın belirlenmesi için taslak metinler hazırlamış ancak uzlaşmaya varılamadığı için sorun henüz çözülememiştir.

Uluslararası hukuk açısından uzay hukukuna dair bir başka sorun uzayın barışçıl amaçlarla kullanımı terimi üzerinedir. Terimin tam anlamıyla uzay hukuku düzenlemelerinde açıklanmamış olması literatürde saldırgan olmayan ve askeri olmayan olarak iki farklı yorumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İki farklı yorumun da savunucuları vardır ve bağlayıcı metinlerle konu açıklığa kavuşturulamaz ise problem daha da büyüyecektir.

Yine, uzayda silahsızlanma ve meşru müdafaa hakkının kullanılması konusu da bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzayın silahsızlandırılması ile ilgili mevcut uzay hukuku düzenlemelerinde temel kurallar belirlenmiştir. Ancak bu metinlerde uzay silahı kavramının tanımının açık olmaması ve silahsızlandırmayı kapsayan uzay silahı tiplerindeki eksik ifadeler tartışmalara yol açmıştır. Uzayda kuvvet kullanımının yasaklandığı aşikârdır. Fakat kuvvet kullanımı yasak olduğu halde uzayda meşru müdafaa hakkının kullanılıp kullanılmayacağı konusunda da farklı görüşler mevcuttur. Uzayın silahsızlandırılması ve meşru müdafaa hakkı ile ilgili mevcut düzenlemelerde yeniliklere gitmek veya yeni düzenlemeler ile bu eksiklikleri gidermek konuyu uluslararası hukuk açısından uzay hukuku sorunu olmaktan çıkarabilir.

Uzay hukukuna dair başka bir muğlakta kalan konu ise, insanlığın ortak mirası kavramı ile ilgilidir. Kavramın uzayı kapsayıp kapsamadığı net olarak belirlenmemiştir. Uzay Antlaşması'nda uzayın tüm insanlığa tahsis edildiği ibaresi, Ay Antlaşması'nda ise uzayın tüm insanlığın ortak mirası olduğu ibaresi vardır. Ancak Ay Antlaşması'nın bağlayıcı bir metin olmaması, bu kavramın da kesinliği konusunda farklı yorumların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Uzay faaliyetleri nedeniyle oluşan uluslararası sorumluluk konusu da büyük bir sorunu işaret eder. Uluslararası sorumluluk konusu hem Uzay Antlaşması'nda hem de sonrasında Sorumluluk Sözleşmesi'nde özel olarak düzenlenmiştir. Ancak her iki metinde de uluslararası sorumluluk ile ilgili eksiklikler mevcuttur. Yine, uluslararası sorumluluk konusu üzerinden uzay çöpleri de giderek artan bir tehdit oluşturmaktadır. Devletlerin uzay faaliyetleri esnasında meydana getirdikleri uzay çöpleri konusunun sorumluluk ilkesi çerçevesinde çözüme kavuşturulmasının gerekliliği aşikârdır. Uzay hukukunda sorumluluk konusuna dair eksikliklerin tamamlanması, özellikle uzayda ve uzay faaliyetlerinde yeni uluslararası aktörlerin yer almaya başladığı düşünülürse, çözülmesi gereken bir konudur.

Tüm bu sorunların yanında, uluslararası hukuk ve uzay hukuku ilişkisinde, uzay hukukunun geliştirilmesi gerekliliğinin somut örneklerinden biri de yeni uzay aktörleridir. Mevcut uzay hukukunun temelleri iki kutuplu bir dünyada, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabetin bir sonucu olan güvensizlik ortamında oluşturulmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle değişen güvenlik algılamaları ve oluşan yeni uluslararası ortamda uzay hukukunun da kendini geliştirmesi şart olmuştur. 1990'lı yıllar ve sonrasında uzay alanında ortaya çıkan yeni aktörler uzay hukukunda bir yeniliğe ihtiyaç duyulduğunun göstergesidir. Uzay ve uzay faaliyetlerinin yeni aktörleri hem uzay yarışına dâhil olmak isteyen devletler, hem de ticari aktörlerdir. Bu noktada, uzay hukukunun yeni aktörlerinin de uluslararası hukuk normları çerçevesinde ele alınması ve uzay hukukuna dâhil edilmesi şarttır.

Sonuç olarak, uzay hukukuna dair düzenlemelerde var olan eksikliklerin giderilmesi, farklı yorumlamaların ortadan kalkması, uzay ve uzay nesnelere ile faaliyetlerine dair ortak tutumun geliştirilebilmesi ve muğlak kalan alanların düzeltilmesi için uzay konusunda bağlayıcı bir uluslararası hukuk kaynağına ihtiyaç vardır. Bağlayıcı bir uzay hukuku düzenlemesi uluslararası hukuk açısından ortaya çıkan tüm bu uzay hukuku sorunlarını da ortadan kaldıracak, uluslararası hukuk çerçevesinde uzay hukukunun bütüncül ve eksiksiz olmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Bal, A. (2013). Hava-Uzay Araçlarının (Aerospacecraft) Hukuki Rejimi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 15: 1465-1528.
- Balçı, Z. S. (2020). Uzay Hukuku ve Uluslararası İnsancıl Hukuk İlişkisi. İstanbul Hukuk Mecmuası. 78(4): 2079-2109.
- Baslar, K. (1997). The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law. London: Martinus Nijhoff Publishers.
- Blount, P. J. (2011). Renovating Space: The Future of International Space Law. Denver Journal of International Law & Policy. 40(1): 515-532.
- Bratu, I., Lodder, A. R. ve Van Der Linden, T. (2021). Autonomous Space Objects and International Space Law: Navigating the Liability Gap. Indonesian Journal of International Law. 18(3): 423– 446.
- Cheng, B. (2000). Properly Speaking, Only Celestial Bodies Have Been Reserved for Use Exclusively for Peaceful (non-military) Purposes, but Not Outer Void Space (M. N. Schmitt, Ed.). International Law Across The Spectrum of Conflict, Newport: Naval War College.
- Çakır, T. (2022). Uzay Hukuku Bağlamında "İnsanlık" ve Uluslararası Hukuk Kişiliği Meselesi. SÜHFD. 30(1): 371-398.
- De Leon, P. M. (2017). Introduction to Air Law. Netherlands: Wolters Kluwer.
- De Man, P. (2017). State Practice, Domestic Legislation and the Interpretation of Fundamental Principles of International Space Law. 42: 92-102.
- Dickson, P. (2009). A Dictionary of Space Age. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Doyle, S. E. (2011). A concise history of space law: 1910-2009 (M. J. Sundahl ve V.Gopalakrishnan, Ed.). New Perspectives On Space Law. Paris: International Institute of Space Law.
- Gabrynowicz, J. I. (2004). Space Law: Its Cold War Origins and Challenges in the Era of Globalization. Suffolk University Law Review. 37(4): 1041-1065.
- Harris, A. ve Harris, R. (2006). The Need for Air Space and Outer Space Demarcation. Space Policy. 22(1): 3-7.
- İbas, S. (2007). Uzayın Askeri Kullanımı ve Silahsızlandırılması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnan Şimşek, A. ve Atvur, S. (2021, Ekim). 21. Yüzyılda Uluslararası Uzay Rejiminin İnsanlığın Ortak Mirası Temelinde Yeniden İnşası. Alternatif Politika. 13(3): 593-628.
- Jakhu, R. (2009). Capacity Building İn Space Law And Space Policy. Advances in Space Research. 44: 1051-1054.
- Jankowitsch, P. (2015). The Background and History of Space Law (F. von der Dunk ve F. Tronchetti, Ed.). Handbook of Space Law. Cheltenham and Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.

- Kostenko, I. (2020). Current Problems and Challenges in International Space Law: Legal Aspects. *Advanced Space Law*. 5: 48-57.
- Lyll, F. ve Larsen, P.B. (2018). *Space Law a Treatise* (2nd Edition). New York: Routledge.
- Menter, M. (1983). Peaceful Uses of Outer Space and National Security. *International Lawyer*. 17(3): 581-595.
- NASA. (2015, 9 Haziran). Space. <https://www.nasa.gov/audience/forstudents/k-4/dictionary/Space.html> (02.05.2023)
- Paliouras, Z. A. (2014). The Non-Appropriation Principle: The Grundnorm of International Space Law. 27(1): 37-54.
- Pazarıcı, H. (1981). Pozitif Uzay Hukuku ve Bugünkü Sorunları. Seha L. Meray'a Armağan (ss.223- 250). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Pelton, J. N. (2013). *Space Debris and Other Threats from Outer Space*. New York: Springer.
- Quinn, A. G. (2008). The New Age of Space Law: The Outer Space Treaty and the Weaponization of Space. *Minnesota Journal of International Law*. 17(2): 475-502.
- Ramey, R. (2000). Armed Conflict on the Final Frontier: The Law of War in Space. *The Air Force Law Review*. 48: 1-158.
- Reynolds, G. H. (1992). International Space Law: Into the Twenty-First Century. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*. 25(225): 225-255.
- Reynolds, G. H. (2005). Space Law in Its Second Half-Century. *Journal of Space Law*. 31(2): 413-422.
- Seyidoğlu Danışman, Z. (2021). Uzay Hukuku Açısından Silah(sız)lanma Sorunu. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(22): 167-182.
- Tronchetti, F. (2013). *Fundamentals of Space Law and Policy*. New York: Springer.
- Tütüncü, A. (1999). Uzay Hukuku ve Uzaydaki Faaliyetlerin Gelişmesiyle İlgili Milletlerarası Sistemin Yapısı, Düzenlediđi İlişkiler ve Dayandığı Esaslara Genel Bir Bakış. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*. 19(1-2): 979-989.
- UN. (1945). Charter Of The United Nations. <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> (03.05.2023)
- UN. (1959). The Antarctic Treaty No:5778. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20402/volume-402-I-5778-English.pdf> (06.05.2023)
- UN. (1969). Vienna Convention on the Law of Treaties. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (03.05.2023)
- UNGA Res.1148 (XII). (1957). <https://www.un.org/disarmament/wp-content/uploads/2017/02/A-RES-1148.pdf> (03.05.2023)

UNGA Res.1348 (XIII). (1958).

https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_13_1348E.pdf (06.05.2023)

UNGA Res.1963 (XVIII). (1963).

https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_18_1962E.pdf (08.05.2023)

UNGA Res.2345 (XXII). (1967).

https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_22_2345E.pdf (04.05.2023)

UNGA Res.2749 (XXV). (1970).

<https://digitallibrary.un.org/record/201718> (01.05.2023)

UNGA Res.2777 (XXVI). (1971).

https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_26_2777E.pdf (01.05.2023)

UNGA Res.3235 (XXIX). (1974).

https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_29_3235E.pdf (04.05.2023)

UNGA Res.34/68. (1979).

https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_34_68E.pdf (08.05.2023)

UNOOSA. Space Law Treaties and Principles.

<https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html> (04.05.2023)

UNOOSA. UNISPACE Conferences.

<https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/history/unispace.html> (04.05.2023)